

Sead Alić —

dr. sc. SEAD ALIĆ
Sveučilište Sjever
Zagreb, Hrvatska
salic@unin.hr
www.seadalic.com
www.centar-fm.org
098 9828592

UDK 140.8VUK-PAVLOVIĆ

Estetička dimenzija filozofije odgoja

Ključne riječi moral, etika, sloboda, odgoj, umjetnost, politika

Sažetak Pavao Vuk-Pavlović je suvremeni mislilac filozofije odgoja.

Bio je uvijek kritički orijentiran.

Tražio je autonomno mjesto filozofije između politike i teologije.

Posebno ističemo njegove misli o estetičkoj dimenziji odgoja.

U tom području on je i danas autoritet. Učitelj svima nama.

Njegova je misao temelj na kojemu se može zamišljati i pripremati *MEDIJSKO-ESTETIČKI LABORATORIJ PAVLA VUK-PAVLOVIĆA* u Koprivnici.

The Aesthetic Dimension of the Philosophy of Education

Key words morality, ethics, freedom, upbringing, art, politics

Abstract Pavao Vuk-Pavlović is a contemporary thinker of the philosophy of education.

He was always critically oriented.

He sought an autonomous place of philosophy between politics and theology.

We particularly emphasize his thoughts on the aesthetic dimension of education.

In this area he is still authority. Teacher to all of us.

His thought is the foundation on which *PAVAO VUK-PAVLOVIĆ MEDIA-AESTHETIC LABORATORY* can be imagined and prepared in Koprivnica.

Svijetom je lakše manipulirati otkad se filozofija (uz intenzivna nastojanja globalnih igrača) povukla u mirovinu iz koje pokatkad skeptično, cinično, a povremeno i ravnodušno skreće pozornost na ono o čemu je govorila prije deset, pedeset godina, prije par stoljeća ili još ranije.

Filozofija nikada nije željela biti vlast. Čak i oni koji su zagovarali filozofe na vlasti zapravo su zagovarali dolazak na vlast ljudima kojima nije stalo do vlasti. Upravo u onima kojima nije bilo stalo do vlasti vidjeli su profil osobe koja bi mogla biti spremna baviti se poslovima od općeg interesa.

Pun smisao filozofije, kako primjećuje Pavao Vuk-Pavlović u tekstu 'Filozofija i vlast' ne ispunjava se teoretiziranjem. Upravo zato što se u traganju za istinom uzdiže iznad partikularnih znanja pojedinih znanosti – upućena dakle na cjelinu - filozofija je protkana i nadteorijskim, praktičnim nastojanjima.

Filozofija zahvaća cijeli svijet, smatra Pavao Vuk Pavlović, ali jednako tako zahtijeva i cjelovitog čovjeka koji će biti sposoban utjecati na druge ljude da se otvore prema toj i takvoj cjelovitosti svijeta.

Da bismo govorili o vrijednostima (ljudi, zakona, uređenja, svjetonazora, itd) potrebni su nam dakle ljudi koji upravo zbog svoje orijentiranosti na cjelinu, zbog svog izbjegavanja da se upliću u vlast, zbog ozbiljnosti svojih teorijskih nastojanja i praktičnih konzekvenci koje iz tih nastojanja izvode – mogu donijeti realne uvide i naputke za putanje širih ljudskih zajednica.

Nije filozof onaj tko izgovara rečenice pune filozofijskih pojmova (čovjek pretvoren u filozofijsku terminologiju) Pa niti onaj koji je visoko rangiran u nekoj filozofijskoj hijerarhiji (koju određuje ta ista hijerarhija). Filozof je i prema Pavloviću onaj u kojemu se 'dodiruju uvjerenje i život'.¹

Upravo zbog toga, oni koji su uvjereni u ono što zastupaju, oni kojima su važnija načela nego stepenice, karijere, oni, smatra Pavao Vuk-Pavlović mogu sugerirati, tražiti pa i zahtijevati usmjeravanje razvoja svijeta prema dostignutim teorijskim uvidima.

Svijetu nije potrebno samo svjetlo. Svijetu je, smatra Vuk-Pavlović, potrebno oslobađanje stvaralačkih ljudskih snaga, jer je to jedini horizont na kojemu se može zbivati duhovno bogaćenje ljudskog života.

¹ Pavao Vuk-Pavlović, Vrednota u svijetu, Sabrana djela, knjiga 3, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 107.

U laži u kojoj živimo – profit je istina. Države su postale vrste korporacija i one preko svojih PR (javnih) servisa odašiljaju poruke o bilancama. Oni koji su osiromašeni na kraju bi godine valjda trebali biti sretni zašto što će možda dug države biti manji ili ne raste više tako brzo kao ranijih godina.

Da je filozofija ipak važna pokazuje i činjenica da su sva povijesna razdoblja voljela na svojoj strani imati ipak i neko (prikladno) filozofijsko učenje. I to ne samo tako da je filozofija bila, a bila je 'sluškinja teologije' (ancilla theologiae, nego se sve češće događa da je unajmljuju da bude 'ancilla rerum politicarum' (sluškinja politike).

Tu filozofija prestaje biti filozofijom jer odustaje od razuma, vlastitih u filozofiji utemeljenih stavova, vlastitog iskustva, svojih istraživanja, odustaje od samog predmeta kojim se bavi, te razvija diskurs prilagodbe odlukama politike koje se onda kako kaže Pavlović uzimaju kao neka vrsta objave.²

Istina, a ne autoritarni karakter bilo kojeg člana bilo koje hijerarhije mora biti temelj na kojemu izrasta filozofija: 'Sve se – piše Pavao Vuk-Pavlović – u pretpostavljenu interesu političke moći htjeto može sa stajališta takva lična autoriteta u načelu prihvatiti, odobriti, tvrditi. Time se, međutim, zamućuje granica između spoznaje i zablude, istinitog i krivoga, a filozofija, koliko ima da bude spoznajni sustav i kao takav u službi istine i samo nje, gubi osoban svoj značaj i lišava se svojevrсна poziva, koji joj zajamčuje vrijednost'³

Kvazifilozofija, dakle pomaže oblikovanju lažne zajednice, zajednice prividne izvanjske suradnje, zajednice u kojoj više nema razumijevanja, argumenata, istine, solidarnosti, pa ni budućnosti.

Sve što čovjek stvara ima smisla, smatra Pavao Vuk-Pavlović, zbog toga što je okrenuto budućnosti. Pojedinci umiru, ali ostaju vrijednosti do kojih su se uzdigli. Prenosivost tih vrijednosti na nove generacije bit će uspješnija ukoliko se supstanca vrijednosti tako uobličiti da ju je jednostavnije prenijeti na nove generacije. Zajednica, odnosno država koja ne omogući takav protok zločinac je prema vlastitom narodu.

Time Pavao Vuk-Pavlović utemeljuje značenje pedagogije. Istina je supstanca spoznaje, dobro je supstanca morala, a budućnost pedagogije odnosno (šire i točnije) uspješnog načina prenošenja odgojnih vrijednosti kroz vrijeme. Kako budućnost nema kraja tako se i odgajanje produbljuje do potrebe da se u

2 Pavao Vuk-Pavlović, Vrednota u svijetu, Sabrana djela, knjiga 3, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., 110.

3 Pavao Vuk-Pavlović, Vrednota u svijetu, Sabrana djela, knjiga 3, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 111.

odgajanome probudi želja da i sam postane prenositelj/pro-nositelj dobra.

Odgajanje je (tu je Pavao Vuk-Pavlović nedostižan ideal današnjem birokratiziranom sustavu edukacije) odgajanje je zapravo, odnosno trebalo bi biti – umjetnost. U pedagojskom horizontu, u pedagoškom aktu zrcali se prostor estetskog doživljaja.

Konkretnije, Pavao Vuk-Pavlović dokazuje kako odgoj ima estetičku strukturu, odnosno da je pedagoška vrijednost bitno povezana s estetskim doživljajem.

Naime, na isti onaj način na koji ideja umjetnika uklesana u umjetničko djelo može biti rodnim mjestom estetskog doživljaja, na taj isti način je zapravo ustanovljena mogućnost zajedničkog života ljudi i konkretnije, prenosivost odgojnih vrijednosti u budućnost činom koji doseže estetsku dimenziju.

Zato Pavao Vuk-Pavlović pozdravlja ideju 'estetskog odgoja' jer se upravo u estetskom sabiru silnice znanja i osjećaja, etičkih vrijednosti i materijalnosti, racionalnog i intuicije: 'Ako se traži od čovjeka – piše Pavao Vuk-Pavlović – da u sebi oživi sve vrijednosne sposobnosti bez razlike, a da ne reprezentira neko rastrgano 'mnogo koješta' nego neki jedinstveni totalitet, onda nema sumnje da usklađenje svih ovih raznolikih doživljajnih tendencija može on provesti tek na tlu 'estetskoga' valjanosnog oblika.'⁴

Zabluda je starih i novih pedagogija, pa i starih i novih vremena da je za odgoj dovoljna moralna i intelektualna dimenzija. Pavao Vuk-Pavlović je nedvosmislen u svojoj tvrdnji da znanje može biti mrtvo, a legalnost plod dresure. Čovjek bi pak morao biti nešto više i nešto ljepše.

Odgajanome je potreban estetski doživljaj jer tek u njemu i intelekt i moral mogu zasjati u svojoj punoći: 'Neposredni doživljaj istine – bilježi Pavao Vuk-Pavlović – ili onaj dobrote bez sumnje je o sebi vrijednost. Ali još je dalji stepen, viši neki krug moguć time da se ove vrijednosti osim u svom autonomnom valjanju dožive – najjednostavnije rečeno – kao lijepe, da se tako reći okupaju u sjaju ljepote.'⁵

Umjetnost, ljepota, doživljaj, krativnost u pristupu umjetničkom djelu (koja korespondira s kreativnošću umjetnika) – sve to čini medij estetskog pristupa onim kojim se najdublje i ljudskom duhu najprirodnije može prenijeti supstanca vrijednosti koje želimo proslijediti budućnosti.

4 Pavao Vuk-Pavlović, Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 40.

5 Pavao Vuk-Pavlović, Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 43.

Estetsko je doživljavanje puno više od pukog sviđanja. Ljepota umjetničkog djela nije među ljudima da bi se u njoj uživalo tek u činu gledanja umjetničkog djela. Lijepo ima svoju dublju dimenziju. Ono nas vodi predjelima gdje bi ljudski duh sam sebe trebao doživjeti kao estetički objekt.⁶

Naravno da će se uvijek pojavljivati osobe koje Pavao Vuk-Pavlović naziva estetskim snobovima, koji će naglašavati samo formu bez sadržaja koji je ugrađen u ono što je lijepo. Svaki larparlartizam Pavao Vuk-Pavlović smatra tek rudimentom estetskog doživljaja i lošim prenositeljem lijepih sadržaja prema budućnosti.

Jednako onako kako je bitni smisao estetske vrijednosti sklad i sloboda – budućnosti su potrebni ne mnogoznalci nego 'slobodni i skladni ljudi!'⁷

Pavlu Vuk-Pavloviću ne pada na pamet suprotstavljati se autonomiji umjetnosti, odnosno nametati umjetnosti odgojnu funkciju. Posebno ne ako se pod odgojem razumijeva učenje stereotipa iz područja morala ili spoznaje/mnogoznalosti. Pitanje autonomije čak ne vidi niti kao pitanje na koje će odgovoriti umjetnik. Na to pitanje treba odgovoriti – filozof.

Pedagogu je pak interesantan obrazovni sadržaj pojedinih vrijednosti, simbola i manifestacija. Interesantan mu je taj horizont koji ujedinjuje duhovno i materijalno, stvaralačko i prirodno, racionalno i intuitivno. Umjetnik stvara simbol da bi prenio sveukupnost svog stvaralačkog doživljaja.

Pedagog mora, smatra Pavao Vuk-Pavlović uskrsnuti ovaj doživljaj. I dok umjetniku u krajnjoj liniji može biti svejedno kakva je recepcija njegova djela, pedagogu je otvaranje puta za razumijevanje vrijednosti – glavni zadatak.

Umjetnik može ali i ne mora htjeti odgajati, premda je prava umjetnost sama po sebi uvijek odgojnog karaktera i to ne tako da čovjeka samo čini upućenijim, informiranim. Umjetnost u čovjeku rađa estetski doživljaj kao medij mreže silnica umjetničkog i vanumjetničkog sadržaja. A to je upravo rođenje medija odgoja.

Medij estetskog odgoja zahvaća čitavog čovjeka. Stremi k čitavom čovjeku stvaralačkim pristupom koji uključuje umjetničku i izvanumjetničku dimenziju. No horizont u kojemu se to ostvaruje je estetski doživljaj. Da bi odgajao, da bi posredstvom medija estetskog doživljaja prenosio vrijednosti

Estetička dimenzija filozofije odgoja

—
Sead Alić

6 Pavao Vuk-Pavlović, Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 44.

7 Pavao Vuk-Pavlović, Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 45.

na odgajanoga 'odgojitelj sam mora – kaže Pavao Vuk-Pavlović – imati široku sposobnost estetskog doživljavanja'.⁸

Na tragu Herbarovih pedagoških stavova Pavao Vuk-Pavlović traži od odgajatelja da bude svojevrsnim umjetnikom u prenošenju sustava vrijednosti. Jer samo takav je odgajatelj uistinu živ, može ga se čuti, vidjeti, doživjeti i samo u tom slučaju odgajani može biti obuhvaćen estetskom dimenzijom koja plete mrežu zainteresiranosti prema prezentiranom materijalu.

Živimo u vremenu u kojemu su mnoge vojarne pretvorene u sveučilišne zgrade. I to je za svaku pohvalu. No, nekom unutarnjom logikom (koja se da samo naslutiti u obliku metafore) duh vojarni uvlači se u odgajatelje i odgajane.

Kao na nekom sveučilišnom balu odgajatelji/profesori iza svojih sveučilišnih maski skrivaju vlastitu nesprijetnost zaranjanja u svijet estetskog doživljaja, igru prijenosa slojeva vrijednosti znanja oplemenjenog estetskim pristupom. Na površinu izranjaju kvaziautoriteti, autoritarni kadrovi uz koje nažalost u predavaonicama može rasti samo korov.

Što je poruka Pavla Vuk-Pavlovića?

'Tu nema zapovijedanja ni posluha – piše Pavao Vuk-Pavlović – nema nagrade ni hvale, nema kazne ni trpnje – nego iz same se snage odnosa mora roditi neposredna svrha odgoja. Nijedna mjera stege, nijedna mjera nastave ne može neposredno ostvariti ovu svrhu. 'Autoritet' je ovdje sam vrijednosni doživljaj a pitomac se određuje slobodno na osnovu same pedagoške veze, koja nije nego veza pojačanog prijateljskog povjerenja. Da, u toj bi se svezi ne samo smjelo nego i moralo govoriti o pedagoškom erosu. Iz međusobne se pedagoške ljubavi rađa odgojna svrha'.⁹

Autoritet se dakle budi/nastaje u vrijednosnom doživljaju koji odgajatelj uspije probuditi u odgajanome.

Da bi se odgajani vinuo u estetsku dimenziju njemu treba odgajateljeva estetska sposobnost da svaki materijal koji prezentira učini materijalom estetskog doživljaja odgajanoga.

U središtu napora nije dakle pravilo ponašanja, zakon, pravo, pa niti moral. Komunikacijsko središte napora nalazi se u estetskom principu koji je sam metafora sklada odnosno harmonije.

Prema tome, nije poslušnost ono što treba uzgajati, jer poslušni i te kako znaju lagati, a kad jednom nauče neće niti prestati. Nije ni moralitet svrha. Moralitet je naprosto minimum. Treba ići više odnosno dublje. Treba zaroniti zajedno

8 Pavao Vuk-Pavlović, Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 57.

9 Pavao Vuk-Pavlović, Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 60.

s odgajanim u ocean zajedničkih estetskih traganja, lutanja, nalaženja, samonalaženja. Treba stvarati labirint zajedničkih istraživanja izlazi iz kojih bi donosili iskustvo, spoznaju i višu duhovnu dimenziju.

‘Škola nije samo učionica’, kaže Pavao Vuk-Pavlović, pojašnjavajući da učenik mora dobiti i one sadržaje koje se ne može kvalificirati kao ‘lekcije’. Škola u kojoj bi se isključivo učilo zapravo bi trebala biti prošlost. Poznavanje činjenica prestaje biti svetim gralom, a procesom odgoja mora početi dominirati ono poticajno: ‘Školi – kaže Pavao Vuk-Pavlović – nije u prvom redu svrha da proširi znanje nego da produbi uvid. Drugim riječima, traži se doživljeno znanje, a ne tek naučeno...’¹⁰

To da su svi predmeti ravnopravni Pavao Vuk-Pavlović naziva besmislicom. Smatra prirodnom pobunu studenata protiv sustava u kojemu vrijedi pravilo da je svakom profesoru njegov predmet najvažniji. Da škola ne daje prostor za individualni razvoj to je već desetljećima gotovo pa otrcana fraza (premda je istina). Jedno od rješenja, jedan od izlaza, Pavao Vuk-Pavlović vidi u proširenju tzv. poticajne građe, a tu izlazimo iz učionice, iz uloga profesora i učenika, iz diskursa autoriteta, iz jednosmjernog učenja. Ulazimo u područje gdje su umijeća, odnosno umjetnost prenošenja doživljaja pravi horizont odgoja.

Na tom je horizontu odgoj moguć jer je odgajatelj nesebičan, jer tu izrasta sloboda u odnosu između odgajanoga i odgajatelja, jer se tu stvara harmonija ravnopravnih individua. Odgoj je tu moguć jer je estetski doživljaj postao bitno sredstvo odgoja. Rodno je to mjesto odgoja, odgojivosti, niza koji vodi u budućnost, puta koji vodi do socijalne razine tj. izgradnje civilizacije. Osobnost svakog segmenta tog procesa (svakog člana) a ne naučene činjenice bile bi osnovom civilizacije dostojne čovjeka.

‘No – piše Pavao Vuk-Pavlović – ako se toliko cijeni ličnost, što drugim riječima ne znači drugo nego da se toliko cijeni odgojna sila, da se cijeni sama pedagoška vrijednost kao takva, onda to biva zaista samo zato što je ona najjači stup ‘budućnosti’, što je ona tvorni smisao onih ljudskih čežnja i nastojanja, što izviri iz tmina, no čovjeku duboko usađena slutljiv uvida, da smisao istinska života stoji do nečeg sasvim drugog nego što je korist, užitak ili plitka usrećenost kojeg sadašnjega časa; da stoji i do nečeg drugog, nego što je bezbrižnost i nehaj onih što nemaju srca da se žrtvuju budućnosti.’¹¹

Estetička dimenzija filozofije odgoja

—
Sead Alić

10 Pavao Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 66.

11 Pavao Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti, Sabrana djela, knjiga 4*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2007., str. 79.